

BIBILONI, Gabriel: *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2016.

PERE GARAU BORRÀS

Universitat de les Illes Balears

p.garau@uib.cat

Una obra conscienciosa com la que ens ofereix Gabriel Bibiloni és, sens dubte, un salt qualitatiu en la nostra literatura lingüística per la seva completesa i detallisme. Com a ampliació de la seva tesi doctoral *La llengua dels mallorquins: anàlisi socio-lingüística* (1983), al llarg de les quasi 190 pàgines que integren el volum, Bibiloni repassa amb exhaustiva delicadesa quins són els principals trets de la fonètica que caracteritzen el català de Mallorca en una obra de sensibilitat actual. Seguint un esquema clàssic i vigent, es divideix en tres capítols: vocals, consonants i altres fenòmens.

El primer, les vocals, s'ocupa d'explicar tres blocs de fenòmens detectables en el vocalisme del català de l'illa major: els fenòmens respectius a les vocals en posició tònica, a les vocals en posició àtona, i als fenòmens de contacte vocàlic. Comença el capítol amb l'explicació de les particularitats del parlar de Mallorca; principalment, se centra en la presència de la vocal medial [ə] en posició tònica i l'explicació diacrònica dels diferents estadis d'aquest so fins a arribar a la situació actual. Seguidament, ofereix una visió exhaustiva de cadascuna de les vuit vocals tòniques del mallorquí. Dins cada secció dedicada a una vocal, hi desengrana els trets principals i generals per a, tot seguit, dedicar-se a l'exposició de les particularitats locals.

Pel que fa a la vocal [a], Bibiloni n'exposa els comportaments més generals i resumeix l'estat de la qüestió dels fenòmens locals més rellevants: palatalització de [a] en [ɛ] en contacte amb consonant palatal en el parlar tradicional de Palma, palatalització també de [a] en [ɛ] en el parlar de Felanitx, el pas de [a] en [e] en el parlar de Sineu per contacte amb consonant palatal, velar o les vocals anteriors [e] i [i]. De la vocal [ɛ] se'n presenten els aspectes compartits pel parlar de Mallorca per seguiment o no de l'evolució històrica. Sobre la vocal [e] en descriu les ocurrences amb l'evolució històrica i les desconcordances que se'n presenten. Segueix el mateix esquema per a la vocal [ə] i hi inclou particularitats com la dels parlars d'Alaró, Binissalem i Lloseta, que en lloc de presentar la medial tònica presenten [ɛ], la de la labialització de [ə] seguida de l'aproximant velar [w] ([əw] > [ow]), el pas de [ə] en [e] als demostratius *aquest*, *aquell* i *aqueix*, el pas de [ə] en [e] en contacte amb palatal, velar o [e] i [i] en el parlar de Sineu, etc. Seguit d'aquest apartat, s'ofereix una recapitulació sobre les tres *e* tòniques, que sintetitza les idees exposades. De la vocal [i] n'assenyala les característiques generals i els pocs casos de variació. Finalment, trobam un apartat on s'analitza el comportament general de la [o] i la [ɔ] i s'exposen alguns casos de divergència localitzables.

El segon apartat dins el capítol dedicat a les vocals s'estén sobre el comportament de les vocals àtones. Molt resumidament, podem dir que el gruix d'aquest

apartat procura explicar els processos de reducció vocàlica, les excepcions i altres fenòmens referits a les vocals àtones, d'entre els quals se'n poden destacar: diversos processos de conversió o assimilació, l'apòcope del grup final *ia* en paraules esdrúixoles, el tancament de [o] en [u] del parlar de Sóller i el tancament condicionat de [o] en [u] davant de [i] o [u] tòniques o pretòniques generalitzat a bona part de Mallorca, entre d'altres.

Tanquen el capítol sobre vocalisme els processos relacionats amb vocals en contacte, on es troben descrits fenòmens com el tractament de la iod derivada del procés històric de iodització, el de la iod en obertura o coda sil·làbica, els tractaments de [w], el manteniment o reducció dels grups finals tòncics [ij] i [uw] i altres tractaments. El paraigua d'aquest tercer subapartat serveix a l'autor per a arreplegar els fenòmens tractats sota el lema de *diftong*, que ajuden al lector a establir-ne la naturalesa i dissipar-los dels principals fenòmens vocàlics, recurs que, a tall d'exemple, també fa servir la GEIEC. No obstant això, el fenomen de la iodització històrica podria haver-se desenvolupat a l'apartat de les consonants, sota el títol de la consonant lateral palatal [ɫ] o sota un d'específic dedicat a la iod. D'aquesta manera, es podria haver parlat aquí només dels tractaments de la iod intervocàlica: variant debilitada (*fulla*, [ˈfuːə]) o variant zero (*fulla*, [ˈfuə]). Així i tot, és justificada l'exposició dels processos de iodització històrica en aquest apartat, atès que, després de l'explicació, un lector menys especialitzat hi podrà reconèixer els processos que seguit es descriuen i evitar així tota possible confusió.

El segon capítol s'ocupa de les consonants. S'estructura entorn de subapartats que agrupen les consonants de diferents maneres. Així, doncs, s'hi presenten: els sons oclusius, labiodentals, sibilants, laterals, vibrants i nasals. Dins cada subapartat trobam la descripció per punts dels sons integrants del grup. Després, dins un darrer subapartat, es passa a descriure-hi els fenòmens d'assimilació i elisió de consonants.

Dins el primer apartat, els sons oclusius, s'hi descriu l'ocurrència i tractaments dels segments [k] i [g], [t] i [d]; dins el segon, els sons labiodentals, s'hi descriuen les tendències de [b] i [v]; el tercer, els sons sibilants, tracta dels alveolars [s] i [z] i els postalveolars [ʃ] i [ʒ]; el quart tracta els sons laterals, [l] i [ɫ]; el penúltim se centra en els sons vibrants, [r] i [r̄]; i el darrer versa sobre els nasals. S'ha d'assenyalar que la classificació que s'ofereix obeeix a un patró explicatiu de quins són els fenòmens més rellevants o que més afaiçonen del parlar de Mallorca; per això, el lector no hi trobarà una agrupació canònica dels segments per mode o punt d'articulació. El criteri barrejat que distingim a l'obra, obeeix, per tant, a la representativitat dels sons i els seus processos en la parla de Mallorca; és per això que, a tall d'exemple, no hi trobam cap apartat dedicat al so [p], perquè generalment presenta un tractament igual o idèntic al de la resta del domini. Quan es difereix de les tendències generals del català, és quan neix l'incís i s'exposa sota un dels apartats descrits, seguint l'exemple de [p]: el manteniment d'aquest so en codex de nasal més oclusiva, com en *camp* o *llamp* (p. 109).

A grans trets, les descripcions dels processos relacionats amb les consonants és adequada i detalla les tendències compartides del català de Mallorca, alhora que ofereix detalls de casos particulars de zones concretes, que pel que fa al consonantisme són menors comparats amb els del vocalisme.

El darrer apartat de la secció dedicada al consonantisme parla sobre els principals fenòmens de contacte consonàntic: assimilació i elisió. Majoritàriament, es descriuen processos com l'assimilació del punt d'articulació i la sonoritat d'oclusiva en contacte amb una altra oclusiva, l'assimilació del punt i mode d'articulació i la sonoritat d'oclusiva en contacte amb fricativa labiodental, l'assimilació del punt d'articulació i la sonoritat d'oclusiva en contacte amb sibilant, l'assimilació total d'oclusiva en contacte amb lateral, amb vibrant o amb nasal, els mateixos processos de les oclusives per a la labiodental sorda, els tractaments de sibilant més consonant, el tractament de lateral més consonant, el tractament de bategant més consonant, els tractaments de nasal més consonant i, finalment, els tractaments dels grups de més de dues consonants.

Ja a les darreres pàgines del llibre, Bibiloni recull alguns altres fenòmens fonètics que no tenen cabuda dins els apartats anteriors. Exposa algunes consideracions sobre l'accentuació i processos com l'afèresi, la pròtesi, l'epèntesi interior, la síncope, la metàtesi i l'epítesi, tots ells fenòmens rellevants que ajuden a caracteritzar el panorama de la fonètica mallorquina.

A través de l'extensa bibliografia i els agraïments, l'autor fa palesa l'enorme tasca documental d'emprendre un llibre com aquest, on es recullen d'una manera força sintetitzada tots els trets presents en la fonètica del català de Mallorca. Amb això, també cal assenyalar que Bibiloni no només es limita a descriure les pronúncies tradicionals del parlar de Mallorca, sinó que fa incís en la variació diastràtica i les innovacions que les generacions més joves apliquen de manera sistemàtica. Hi trobarem descripcions sobre el betacisme (p. 114), el ieisme no històric (p. 142), l'assimilació total de *s* seguida de consonant (p. 157) i les diferents articulacions de la *l* (p. 131-133), d'entre d'altres. Sobre aquest darrer punt, l'autor s'hi estén més que amb els altres i contrasta l'articulació tradicional de la *l* com a consonant lateral amb punt d'articulació dental i velarització moderada (diferent de l'alveolar velaritzada del continent) amb les tendències anivelladores amb l'articulació espanyola de lateral alveolar i la diferència respecte de l'anomenada *ela bleda*, alveolar amb desvelarització marcada.

L'obra està proveïda de nombrosos exemples que il·lustren els fenòmens descrits al lector. Amb tot i això, als exemples transcrits fonèticament s'hi poden detectar alguns problemes: la no resolució de xocs accentuals, com [ʒə'kəp], [tu'kəts] (p. 22) o [dur'vi], [ə'mew] (p. 122); una inadequada posició de l'accent respecte de l'obertura sil·làbica a [vom'ita] (p. 144); algunes transcripcions amb símbols fonètics inadequats, com l'ús de [g] en lloc de [ŋ] per a l'oclusiva velar sonora (ps. 39, 43, 105, 122), error que no és sistemàtic (cf. p. 63, [grøse]; 64, [giŋ'gaʔ]); i la sistemàtica transcripció de la nasal seguida de consonant postalveolar com a [n] i no [ɲ], que representa el procés d'anteriorització de la nasal en

contacte amb la postalveolar (vg. GIEC 2016: 77). Acompanyen els exemples un total de 15 mapes que situen sobre l'eix geogràfic molts dels principals fenòmens descrits.

En definitiva, la colossal feina de Bibiloni dona un fruit exquisit i riquíssim, on es combinen els coneixements lingüístics de l'autor amb la delicadesa de l'observador sempre atent que vol detallar tant per al lector llec com per al versat quina és l'entranya i la pell del català de Mallorca, la fonètica.

BIBLIOGRAFIA

GEIEC (2018): *Gramàtica essencial de la llengua catalana*, Barcelona: IEC. En línia a: <https://geiec.iec.cat/>.

GIEC (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: IEC.

MIRALLES, Joan: *Veus del passat*, Barcelona: Càtedra UNESCO de Diversitat Lingüística i Cultural de l'IEC, 2020; «Biblioteca Càtedra UNESCO» 6.

JOAN GOMILA PERE

Universitat de les Illes Balears
gomila.p.joan@gmail.com

Joan Miralles i Monserrat (Montuïri, 1945), catedràtic emèrit de Filologia Catalana a la Universitat de les Illes Balears (1978), membre de l'IEC i director del projecte del Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears (NOTIB), publicà l'any 2020, en col·laboració amb Mar Umbert, *Veus del passat*, que és el sisè volum de la col·lecció «Biblioteca Càtedra UNESCO» de la Càtedra UNESCO de Diversitat Lingüística i Cultural de l'IEC.

Aquest llibre, de títol prou manifest, conté diverses entrevistes fetes a gent gran del poble de Montuïri, localitat natal també de l'entrevistador i autor, durant el bienni 1968-69 (val a dir que això no és del tot precís, puix que en va realitzar dues entre 1978 i 1979), que pertanyen a l'Arxiu d'Història Oral Joan Miralles (AHOJM), del qual la gran majoria resta inèdit. El filòleg va esperar que faltés —l'any 2016— el darrer dels onze informants, nascuts entre els anys 1877 i 1927, per elaborar aquest volum, que veuria la llum quatre anys més tard. Miralles enregistrà aquestes converses amb un magnetòfon quan s'acabava de llicenciar en Filologia a la Universitat de Barcelona (1969).

A l'inici de les 244 pàgines del llibre, trobem un pròleg (ps. 9-15) de Joan Albert Argenter i Giralt (Barcelona, 1947), director de la càtedra en la qual s'adscriu aquesta publicació. Sota l'epígraf d'una cita poètica del menorquí Ponç Pons, reflexiona sobre com els joves tendeixen a mirar cap al futur i els vells cap al